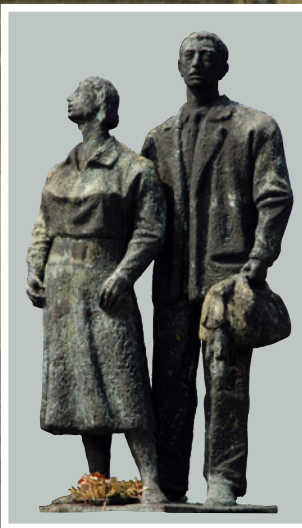

DIESES AUSWEISES,
IST BIS AUF WEITERES

DEPARTMENT VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN

MEEN ALGEMEEN ALGEMEEN ALGEMEEN ALGEMEEN
59 264 269
NEERLAND NEDERLAND NEDERLAND NEDERLAND
0 265 270
NEERLAND NEDERLAND NEDERLAND NEDERLAND
BOTER BOTER BOTER
45A 46A 47A
45B
BROOD BROOD
48A(3) 47A(3)
BROOD BROOD
48A(2) 47A(2)
VE RE
D A101 A102 A103 A104 48A(1) 47A(1)
BROOD BROOD
48B 47B
BROOD BROOD
TAPTEMELK TAPTEMELK TAPTEMELK TAPTEMELK

Lesbrieven

'De Joodse gemeenschap in Oss'

Lessenpakket

'De Joodse gemeenschap in Oss'

Beste docent,

Bijgaand treft u aan het lessenpakket 'De Joodse gemeenschap in Oss'. De lessen zijn gemaakt naar aanleiding van het rapport 'Het handelen van het gemeentebestuur van Oss bij de onteigening en vervreemding van panden van joodse inwoners tijdens en na de Tweede Wereldoorlog' uit 2021.

Bij de presentatie van dit onderzoek heeft burgemeester Wobine Buijs-Glaudemans de Joodse gemeenschap toegezegd dat er lesmateriaal beschikbaar komt, om de leerlingen in de gemeente Oss bewust te maken van de rol van de Joodse gemeenschap in Oss.

Het lespakket bestaat uit een speurtocht door het centrum van Oss en een zestal lesbrieven. De lesbrieven gaan over de periode vanaf de negentiende eeuw tot kort na de Tweede Wereldoorlog. De volgende thema's komen aan bod:

1. Over de families Van den Bergh, Hartog en Van Zwanenberg
Hoe Joodse ondernemers Oss groot gemaakt hebben.
2. Synagoge(n) in Oss
Het middelpunt van het Joodse leven in Oss
3. Joodse vluchtelingen
Gevlucht voor de nazi's in Duitsland maar niet welkom in Nederland en ook niet veilig.
4. Het babyboek van Florence van Gelder
Geboren in Oss in 1938, vermoord in Sobibor in 1943.
5. De diefstal van Joods bezit tijdens de Tweede Wereldoorlog
Hoe Kaatje Mozes-van Dijk haar huis kwijtraakte en niet terugkreeg.
6. De overlevenden
In 1945 is de oorlog afgelopen, maar voor de Joden die terugkwamen niet voorbij.

De lesbrieven zijn bedoeld voor **groep 8 van de basisschool en de onderbouw van het vmbo**. Het materiaal is mooi te combineren met de praatkaarten die ontwikkeld zijn voor de nationale viering van 5 mei 2022 in Oss. Kijk ook op de website van Stadsarchief Oss voor meer educatief materiaal: www.stadsarchieffoss.nl onderdeel educatie. Het lesmateriaal 'De Joodse gemeenschap in Oss' kan in zijn geheel of in delen worden

ingezet bij geschiedenis, levensbeschouwing, mens en maatschappij, thema/projectweken en burgerschapsvorming.

Uitgangspunten van de lesbrieven

Bij het maken van de lesbrieven is gekozen voor persoonlijke en tastbare verhalen van Joodse Ossenaren. Ieder verhaal vertrekt vanuit een tastbare herinnering: een foto, een voorwerp, een gebouw of een plek. Door het lezen van de verhalen en het maken van de opdrachten verplaatsen de leerlingen zich in de levens van Joodse Ossenaren. Hierbij wordt uitgegaan van enige basiskennis van de Tweede Wereldoorlog.

Het gebruik van de lesbrieven

De lesbrieven kunnen op verschillende manieren gebruikt worden; zowel klassikaal als in groepjes. Een mogelijkheid is om de klas te verdelen in groepjes van 2 of 3 leerlingen. Hiervoor zijn wel meerdere tablets of laptops nodig waarop de leerlingen filmpjes van bijvoorbeeld school-tv kunnen kijken. Ieder groepje verdiept zich in een onderwerp en maakt de bijbehorende opdrachten waaronder een mindmap. Ook kan een uitgebreidere presentatie gegeven worden, bijvoorbeeld een spreekbeurt, poster, filmpje, gedicht, lied, kunstwerk. Door de resultaten aan elkaar te presenteren, maakt de klas als geheel kennis met de verschillende aspecten van de geschiedenis van de Joden in Oss. De lesbrieven kan ook aan de hele klas gegeven worden. Iedereen werkt dan aan hetzelfde onderwerp en de filmpjes kunnen klassikaal bekeken worden.

De lesbrieven zijn digitaal beschikbaar op de site van het Stadsarchief Oss.

Relevante websites, filmpjes en literatuur

Als inleiding op de lesbrieven zijn de volgende filmpjes van onder andere school-tv bruikbaar.

Wie was Adolf Hitler?

<https://schooltv.nl/video/clipphanger-wie-was-hitler/#q=adolf%20hitler>

Hoe kwam Adolf Hitler aan de macht? Een scrollverhaal.

<https://npokennis.nl/story/24/hoe-kwam-hitler-aan-de-macht>

Aparte wijken voor Joden. (02:09 minuten)

<https://schooltv.nl/video/aparte-wijken-voor-joden-iedere-jood-een-jodenster/#q=antisemitisme>

Joden worden weggevoerd. (05:35 minuten)

<https://schooltv.nl/video/joden-words-weggevoerd-naar-werk-kampen-in-duitsland/#q=antisemitisme>

Voor Joden verboden. Een scrollverhaal.

<https://schooltv.nl/link/voor-joden-verboden/#q=antisemitisme>

Over de vraag "wie is Joods" geeft de volgende website informatie:

<https://www.samsam.net/godsdiensten/jodendom>

Een overzicht van het Jodendom is te vinden op:

<https://npokennis.nl/longread/7654/wat-is-het-jodendom>

Geraadpleegde literatuur en websites

- Wandelgids "Stilstaan bij de Struikelstenen in Oss", Werkgroep Struikelstenen Oss 2014
- Struikelstenenoss.blogspot.com

- www.stadsarchiefoss.nl

- www.samsam.net/godsdiensten/jodendom/feesten

- <https://www.deweblogvanhelmond.nl/wp-content/uploads/2015/05/Miel-Andriess-Helmond.pdf>

- Ad van Liempt, Koppeld, Nederlandse premiejagers op zoek naar joden, 2009
- J. Bader, Kroniek van 'n Vervolging, Joden in Oss en omstreken, Soesterberg 2018
- Drs. Dienne G. Hondius, Antisemitisme in Nederland, vlak na de bevrijding, ICODO Info 1989-3
- Michal Citroen, U wordt door niemand verwacht, 2021
- Paul Spanjaard, Het handelen van het gemeentebestuur van Oss bij de onteigening en vervreemding van landen van joodse inwoners tijdens en na de Tweede Wereldoorlog, 2021
- Kirsten Rietbergen, Roy van der Lee, Thuis niet welkom: de Duitsers pakten haar huis af, de kapper en de burgemeester gaven het niet terug, Brabantsdagblad 02-05-20

Lesbrief Joden in Oss 1:

Over de families Van den Bergh,
Hartog en Van Zwanenberg

De boterwaag op de Heuvel in Oss. Gebouwd in 1768, gesloopt in 1921.

Hoe Joodse fabrikanten Oss groot hebben gemaakt.

Wat ga je doen?

- Je bestudeert de informatie.
- Je maakt de opdrachten.
- Je gaat op locatie onderzoek doen (keuze).
- Je maakt een mindmap.
- Je geeft met elkaar een presentatie voor je klas (keuze).

1. Informatie

Margarine van Blue Band, rookworst van Unox, de anticonceptiepil van Organon en tapijten van Bergoss zijn bekende producten in Nederland. Tegenwoordig horen ze bij grote multinationals als Unilever, MSD en Desso. Maar oorspronkelijk werden ze in Oss ontwikkeld en gemaakt. **Joodse ondernemers in Oss speelden hierin een belangrijke rol.** In deze lesbrief ga je onderzoeken wie ze zijn en wat ze hebben gedaan.

Collectie MSD/Organon

Bergoss tapijt

Joodse fabrikanten in Oss

Drie Joodse families hebben een grote bijdrage geleverd aan de economische ontwikkeling van Oss. Het zijn de families **Van den Bergh, Van Zwanenberg** en **Hartog**. **Simon van den Bergh** handelde in margarine. Zijn broer **Daniel van den Bergh** was een producent van tapijt en meubelstoffen. **Arnold en Nathan van Zwanenberg** hadden een slachterij en vleeswarenfabriek. **Saal van Zwanenberg** richtte in de jaren 20 van de vorige eeuw Organon op. **Hartog Hartog** (zijn voor- en achternaam zijn hetzelfde) had een vleesfabriek en maakt in 1937 de eerste UNOX rookworst.

De Joodse familie Van den Bergh: Simon van den Bergh

Langs de onderkant van de Maas overstroomde het gebied regelmatig. Hierdoor was dit gebied alleen geschikt voor veeteelt.

De boeren verkochten de melk. Ook maakten ze van de melk kaas en boter. Om de boter te verkopen gingen de boeren naar de markt in Oss.

In 1768 werd in Oss op De Heuvel een boterwaag gebouwd. Daar werd voortaan de boter gekeurd en gewogen. Twee families die zich bezighielden met de boterhandel waren de *katholieke familie Jurgens* en de *Joodse familie Van den Bergh*.

Er was veel vraag naar boter. Er was zelfs een **tekort** aan boter. De handelaren in boter gingen op zoek naar een oplossing. De oplossing werd het maken van kunstboter of margarine. In 1870 kreeg **Anton Jurgens** een recept in handen om kunstboter te maken. Hij ging ermee aan de slag in de Kruisstraat in Oss. Deze margarine kwam onder de namen **Solo** en **Vero** op de markt. Het hoofdkantoor van Jurgens was gevestigd aan de Kruisstraat in Oss en heet nu de Groene Engel.

Ook **Simon van den Bergh** kreeg het recept in handen en ook hij begon een margarinefabriek. Zijn fabriek aan het Heschepad maakte het merk Blue Band. Daarmee had Oss zijn eerste grote fabrieken. De concurrentie tussen Jurgens en Van den Bergh was groot.

De komst van de spoorlijn

In 1881 werd de spoorlijn, aangelegd tussen Den Bosch en Nijmegen, geopend. De spoorlijn liep over Oss. **Anton Jurgens** en **Simon van den Bergh** konden de margarine nu makkelijker vervoeren naar de haven van Rotterdam. Van daar ging de margarine naar Engeland.

Maar op den duur was de spoorlijn niet voldoende om alle margarine te vervoeren. Tien jaar later, in 1891, verhuisde **Van den Bergh** zijn fabriek naar Rotterdam. Daar kon de margarine direct per schip naar Engeland gebracht worden.

Door de verhuizing van Van den Bergh werden veel mensen in Oss werkeloos. Werklozen kregen in die tijd geen uitkering. Daardoor steeg de criminaliteit. Dit was het begin van de **Bende van Oss**.

In 1929 verhuisde ook **Jurgens** zijn fabriek naar Rotterdam. Er kwam zelfs een fusie tussen de fabrieken van **Van den Bergh en Jurgens: de Boter-unie**. Een paar jaar later fuseerde de Boterunie met voedingsmiddelenbedrijf **Lever Brothers** uit Schotland. Ook de slachterijen van Hartog en Van Zwanenberg (zie verderop) fuseerden later met deze bedrijven. Zo ontstond **Unilever**. Tegenwoordig is Unilever één van grootste multinationals van de wereld.

Boterfabriek van Jurgens, met rechts de grote kerk. Collectie Stadsarchief Oss

De Joodse familie Van den Bergh: Daniel van den Bergh

Daniel van den Bergh, de oudste broer van Simon, richtte in 1856 een wattenfabriek op. In een woning aan de Molenstraat werden oude stoffen vermalen tot watten. Die werden gebruikt voor meubels, dekens en kleding. Na de dood van Daniel van den Bergh, zette zijn zoon Jacob het bedrijf voort. Vanaf 1880 heette de firma "**Gebroeders van den Bergh**", beter bekend als **Bergoss**.

Telkens werd het bedrijf uitgebreid. In 1888 werkten vier man bij het bedrijf. Dat waren er in 1928 al meer dan 600. Naast het verwerken van oude stoffen, werd kapok* verwerkt en in 1916 kwam er ook een weverij. Hier werden tapijten en meubelstoffen geweven.

In 1982 ging Bergoss failliet en werd de merknaam overgenomen door de van oorsprong Belgische tapijtfabriek Desseaux (Desso). In de woonwijk het **Berghkwartier**, gebouwd op de plek van het Bergoss terrein, kun je veel sporen terugvinden die herinneren aan het verleden van de Osse tapijtindustrie.

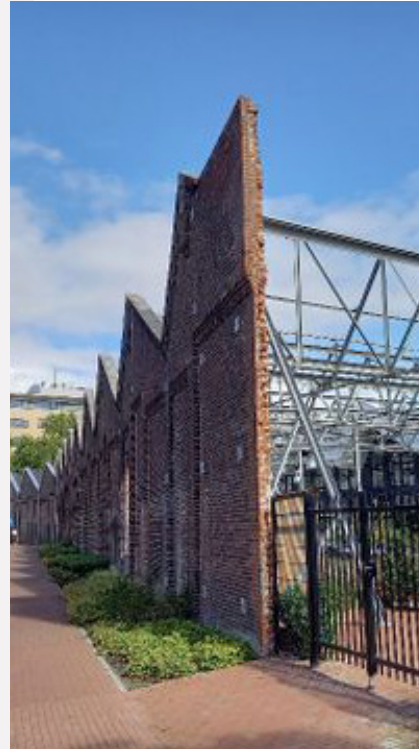
De gebouwen van de margarinefabriek van Van den Bergh, op het huidige Jurgensplein. Collectie Stadsarchief Oss

Fabrieksarbeidster aan het werk in de weverij van Bergoss

Nieuwe woonwijk op het terrein van Bergoss: het Berghkwartier. De zaagtaandaken van de fabriek zijn blijven staan.

kapok* = plantaardig materiaal van de kapokplant voor de opvulling van kussens

De Joodse familie Hartog

Hartog Hartog (zijn voor- en achternaam zijn hetzelfde) had een vleesfabriek en maakte in 1937 de eerste UNOX rookworst.

Hartog Hartog startte in 1876 een kleine vleeshouderij op de Wal in Oss. Dit bedrijf groeide snel. In de jaren daarna volgde een uitbreiding met een fabriek voor het verwerken van afvalvet voor de margarinefabrieken en een zeepfabriek.

Als de spoorlijn in Oss klaar is in 1881, werd het makkelijker om het vlees te vervoeren naar Rotterdam voor de export naar Engeland.

In 1894 verhuisde Hartog al zijn bedrijven naar het industrieterrein tegenover het station. Hij kwam naast zijn grote concurrent, de slachterij van **Van Zwanenberg** te zitten. Naast het produceren van vleesproducten begon ook Hartog een margarine fabriek.

In 1929 wordt het bedrijf van Hartog overgenomen door het grote concern **Unilever**, opgericht door de margarinefabrikanten **Van den Bergh en Jurgens**. De productie van margarine in de Hartogfabriek werd overgebracht naar Rotterdam.

In Oss bleef alleen het vleesbedrijf over. Hartog ging zich richten op het produceren van vleeswaren. In 1937 ontstond de naam **Unox**. De productie vond plaats in Oss, de verkoop via Unilever in Rotterdam. De zaken gingen goed. In 1939 werkten er ongeveer duizend mensen bij Hartog.

De jaren tijdens en na de oorlog waren moeilijk. Maar vanaf de jaren 50 van de vorige eeuw ging het steeds beter. De uitvoer van Unox producten naar het buitenland nam enorm toe.

In 1970 kwam de grootste fusie in de vleesverwerkende industrie in Nederland tot stand: die tussen Hartog/Unox en Van Zwanenberg met Unilever.

De Joodse familie Van Zwanenberg: Arnold en Nathan van Zwanenberg

In 1880 werd in Heesch door **Arnold en Nathan van Zwanenberg**, de firma **Zwanenberg** en Co opgericht. Dit bedrijf exporteerde kalveren en varkens naar Engeland. Het vee werd met paard en wagens naar 's-Hertogenbosch vervoerd en vanaf daar per schip naar Rotterdam gebracht.

Er was nog geen koelapparatuur, dus de dieren werden pas in Rotterdam geslacht en vervolgens naar Londen verscheept.

Totdat op een dag een varken zijn nek brak voordat het op transport ging naar Rotterdam. Het dier werd meteen in Oss geslacht. Het vlees werd daarna in Engeland toch goedgekeurd.

Meteen startte de familie van **Zwanenberg** een slachterij. Eerst in Heesch, later langs het spoor in Oss. Hier werd zowat het hele varken verwerkt: er was een slachterij, een baconzouterij, een vleeswarenfabriek en een huidenzouterij. Ook het vet, bloed en beenderen werden verwerkt. De bekendste naam van de vleesproducten was **Zwan**. In 1970 fuseerden Zwanenberg en Hartog met **Unilever**.

Saal van Zwanenberg

In 1921 werd **Saal van Zwanenberg** directeur van de **Zwanenbergfabrieken**. Hij zocht naar een manier om ook het slachtafval te verwerken in

plaats van het weg te gooien.

Om dit te onderzoeken richtte hij **Organon** op. Het is dan al bekend dat uit alvleesklieren insuline gehaald kan worden. Insuline is een middel dat door suikerpatiënten gebruikt wordt. Insuline werd het eerste product van Organon.

In de jaren daarna groeide Organon uit tot een internationaal bedrijf op het gebied van **geneesmiddelen**. Vandaag staat de naam Organon weer op de fabrieken tegenover het station in Oss.

Aan de kant van de Molenstraat kun je op een grote muurschildering zien dat Organon zich nog steeds met de ontwikkeling van medicijnen bezighoudt.

Na de Tweede Wereldoorlog groeide de bevolking snel en dus ook de vraag naar allerlei producten. De fabrieken in Oss draaiden op volle toeren. Er kwamen ook een fabriek voor verpakkingsmiddelen en een groot transportbedrijf. Al met al is Oss een bloeiende industriestad geworden waarvan de wortels vooral bij Joodse families liggen.

Lesbrief Joden in Oss 2:

De synagoge(n) van Oss

Interieur van de synagoge aan de Koornstraat in Oss. Aquarel van H. de Laat, ca. 1925. Brabant Collectie KUB Tilburg.

Het middelpunt van het Joodse leven in Oss.

Wat ga je doen?

Je gaat je verdiepen in de geschiedenis van de synagoge(n) in Oss.

Hoe pak je het aan?

- Je bestudeert de informatie.
- Je maakt de opdrachten.
- Je gaat op locatie onderzoek doen. (keuze)
- Maak een mindmap.
- Je geeft met elkaar een presentatie voor je klas. (keuze)

1. Informatie

Wat is een synagoge? Hoe zagen de synagogen van Oss eruit? Wat gebeurt er in een synagoge?

Synagoge

Het woord synagoge komt van het Grieks en betekent **plaats van samenkomst**. Een synagoge is een gebedshuis voor Joden. Zoals een kerk dat is voor christenen en een moskee voor moslims. Een synagoge is niet alleen een gebedshuis. In de synagoge komen Joden ook bij elkaar om te leren, elkaar te ontmoeten, feesten te vieren en gebeurtenissen te herdenken.

Zo ziet de Portugese synagoge in Amsterdam er van binnen uit.

De synagoge wordt ook "sjoel" genoemd. Dit komt van het Duitse woord "Schule" (school). Een synagoge kan zo klein zijn als een huiskamer, of juist heel groot zoals de Portugese Synagoge in Amsterdam.

De synagogen van Oss

De eerste synagoge in Oss werd in het begin van de 19e eeuw opgericht aan de Varkensmarkt. In 1831 kwam er een nieuwe synagoge aan de Koorstraat. Hier kwam in 1871 ook een woning voor de godsdienstleraar. In datzelfde huis was ook een klaslokaal en een vergaderruimte. De buitenkant van deze woning kun je nog steeds zien in de Koorstraat nummer 1.

Joodse kinderen, jongens en meisjes, kregen godsdienstles in het klaslokaal. Arme Joodse kinderen kregen gratis les. De synagoge en de woning aan de Koorstraat waren heel belangrijk

De buitenkant van de synagoge aan de Koorstraat in 1943. Foto: Leo van den Bergh, collectie Stadsarchief Oss.

Een Joods huwelijk in 1942. Het bruidspaar loopt op het pleintje tussen de ambtswoning en de synagoge.
Foto: Leo van den Bergh, collectie Stadsarchief Oss.

voor de Joodse gemeenschap in Oss. Dat duurde tot aan de Tweede Wereldoorlog.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden de meeste Joodse inwoners van Oss door de Nazi's opgepakt en vermoord in de concentratiekampen. Slechts een klein groepje Joden overleefde de oorlog.

De synagoge aan de Koornstraat werd in de oorlog geplunderd en zwaar beschadigd.

Na de bevrijding was de synagoge niet meer te restaureren. De voorgevel is wel bewaard

gebleven en is nu gemeentelijk monument. Op de hoek van de Smalstraat en de Oude Kerkstraat in Oss werd daarna een nieuwe synagoge gebouwd. Deze is gebruikt tot in de jaren 90 van de vorige eeuw. Toen werd de Joodse gemeenschap te klein om de synagoge te kunnen onderhouden. In 2010 werd de synagoge gesloten. Het gebouw werd daarna verbouwd tot een woning met kantoor.

Hoe ziet een synagoge eruit?

Waar ter wereld je ook komt, de inrichting van een synagoge is overal hetzelfde. Dit is er te zien in een synagoge:

In het midden vooraan staat **de Heilige Ark**. Dit is een kast waarin **de Torarollen** worden bewaard. De Tora is het eerste deel van de **Tenach**, het Joodse heilige boek. Hierin staan de verhalen, regels en voorschriften die voor Joden belangrijk zijn. Iemand die met zijn gezicht naar de ark staat, kijkt in de richting van Jeruzalem. Jeruzalem is de heilige stad voor Joden omdat daar de Joodse tempel heeft gestaan.

Boven de Ark is een afbeelding te zien van **de Tien Woorden**. Deze zijn in Hebreeuwse letters op twee borden geschreven.

In de buurt van de Ark hangt **een lamp** die altijd brandt: het eeuwige licht. Dit is ter herinnering aan het licht dat ooit in de Tempel van Jeruzalem brandde. Er staat ook een grote kandelaar in de synagoge met zeven armen. Dit is **de menorah**. In het midden van de synagoge is een verhoging waar de Tora gelezen wordt, **de bima**. In strenge synagogen zitten de mannen rondom de bima en de vrouwen boven op een van de galerijen. In andere synagogen zitten mannen en vrouwen gewoon op banken naast elkaar.

Wat gebeurt er in de synagoge?

De sabbat is de heilige dag van de joden. De sabbat begint op vrijdag als de zon ondergaat en duurt tot zonsondergang op zaterdag. Het doel van de sabbat is dat mensen tot rust komen. De Joden ontmoeten elkaar dan in de synagoge.

Het interieur van de synagoge aan de Oude Kerkstraat in 1990.
Foto: Ed Francissen, collectie Stadsarchief Oss.

De nieuwe synagoge, ontworpen door de Osse architect Jos Bijnen. Ansichtkaart uit 1960, collectie Stadsarchief Oss.

Wie komen er in de synagoge?

De rabbijn, de chazan en de gelovigen. Voor iedereen is er plaats in de synagoge. Mensen uit alle lagen van bevolking komen er samen: arbeiders, huisvrouwen, fabrieksdirecteuren, kinderen. Vooral tijdens Joodse feestdagen is de synagoge druk bezocht. Bijvoorbeeld iedere week met sabbat en met het **Poerimfeest**.

Er mag een dienst worden gehouden als er tenminste 10 mannen van 13 jaar of ouder aanwezig zijn. Ook als er geen **rabbijn** aanwezig is mag de dienst doorgaan. Tijdens de dienst wordt er gebeden, gezongen en uit de Tora gelezen. Een rabbijn is een leraar, iemand met kennis van de joodse wet. In de dienst is de **chazan** (voorzanger) de belangrijkste persoon die in het gebed voorgaat. Omdat zang een belangrijke rol speelt bij de joodse dienst, is er vaak een professionele chazan in dienst. Ook de Joodse gemeente in Oss had lange tijd een eigen chazan.

Het overbengen van de Joodse gebedsrollen (de Tora) naar de nieuwe synagoge in Oss in 1959.
Foto: Daan Scholte, collectie Stadsarchief Oss.

Lesbrief Joden in Oss 3:

Joodse vluchtelingen in Oss

Voetgangers bekijken een Joodse winkel in Berlijn die beschadigd is tijdens de Kristallnacht, 10 november 1938.

Bron: <https://www.britannica.com/event/Kristallnacht>

Gevlucht voor de nazi's in Duitsland maar niet welkom in Nederland en ook niet veilig.

Wat ga je doen?

Je gaat je verdiepen in de situatie van Joodse vluchtelingen in Nederland en in Oss, voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog.

Hoe pak je het aan?

- Je bestudeert de informatie.
- Je maakt de opdrachten.
- Je gaat op locatie onderzoek doen. (keuze)
- Maak een mindmap.
- Je geeft met elkaar een presentatie voor je klas. (keuze)

1. Informatie

Vluchtelingen uit Duitsland

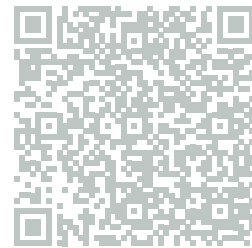
Adolf Hitler kwam in 1933 aan de macht in Duitsland. Hij maakte een begin met de vervolging van de Joden in Duitsland. Zijn doel was om alle Joden te vermoorden.

In de nacht van **9 op 10 november 1938** kwam het tot een uitbarsting van geweld tegen de Duitse Joden.

Dit was de **Kristallnacht**: Nazi's vernielden Joodse winkels en huizen en veel Joden werden mishandeld of vermoord. Steeds meer Joden probeerden Duitsland te ontvluchten. Velen staken de grens over naar Nederland.

Kijk hier een filmpje over de Kristallnacht (03:41 min):

<https://schooltv.nl/video/de-kristallnacht-van-1938-uitbarsting-van-joden-haat-in-duitsland/#q=antisemitisme>

Hoe worden de Joodse vluchtelingen hier ontvangen?

In het begin wilde de Nederlandse regering de vluchtelingen helpen. Ze moesten zich dan wel netjes gedragen. Maar het aantal vluchtelingen werd steeds groter. Nederland werd minder gastvrij voor hen.

Veel mensen waren bang dat de vluchtelingen de banen van Nederlanders zouden inpikken. Andere Europese landen hadden een streng toelatingsbeleid. Nederland wilde niet minder streng zijn.

Vanaf 1934 kwamen er allerlei maatregelen die het Joden moeilijk maakten om naar Nederland te komen.

Alleen vluchtelingen die met papieren konden aantonen dat ze op doorreis waren naar bijvoorbeeld Engeland, werden nog tijdelijk toegelaten.

Kamp Westerbork

Uiteindelijk besloot de Nederlandse regering om 7000 Joden op te nemen. Maar dan wel in een centraal kamp: Kamp Westerbork. Dit kamp lag in Drenthe. De regering wilde zelf geen geld uitgeven aan de opvang van Joodse vluchtelingen.

De bouw van Kamp Westerbork werd betaald door de Joodse gemeenschap in Nederland. Na de bezetting van Nederland door Duitsland werd Kamp Westerbork een concentratiekamp vanwaar de Joodse bevolking gedeporteerd werd naar de vernietigingskampen.

Joodse vluchtelingen in Oss

Vanaf 1933 kwamen Joodse vluchtelingen uit Duitsland ook naar Oss. De plaatselijke Joodse gemeenschap droeg zorg voor de vluchtelingen.

De vluchtelingen mochten niet werken. Ze waren voor hun levensonderhoud afhankelijk van anderen. Joodse families die werkzaam waren bij Organon, Bergoss en Zwanenberg hielpen hen.

Helaas waren de Joodse vluchtelingen in Oss ook niet veilig. Vanaf 1942 werd het grootste deel van de Joden in Oss opgepakt en weggevoerd. Zij zijn bijna allemaal vermoord.

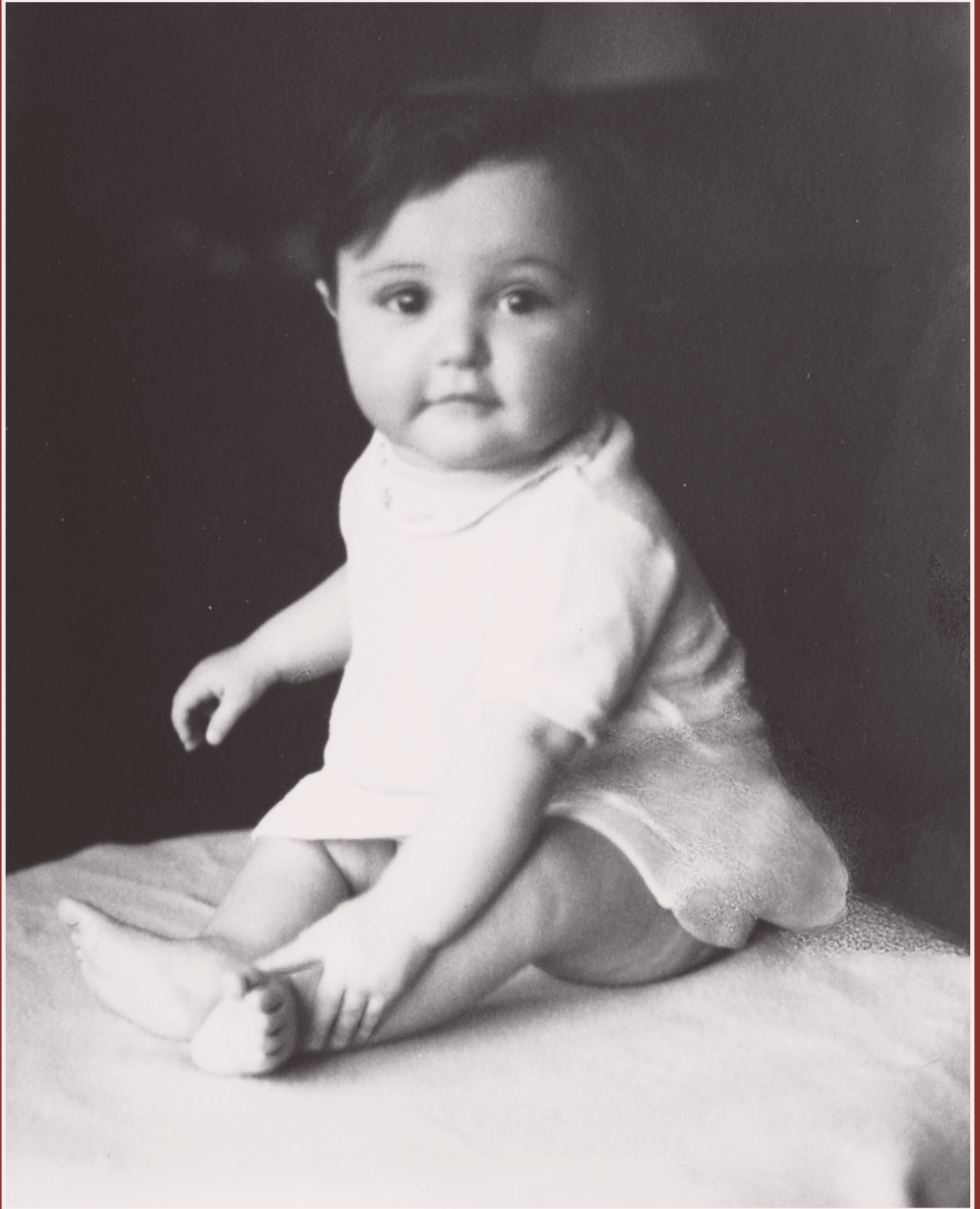
Op 4 augustus 1944 werden de laatste Joodse Ossenaren door Jodenjagers opgehaald en op transport gesteld naar concentratiekamp Westerbork.

Erna en Carl Passmann

Lesbrief Joden in Oss 4:

Het babyboek van Florence van Gelder

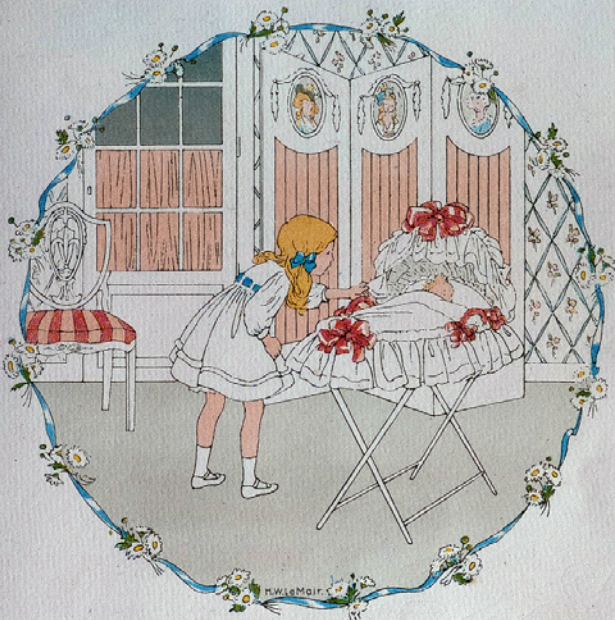

Geboren in Oss in 1938, vermoord in Sobibor in 1943.

Wat ga je doen?

Jullie hebben allemaal wel eens van het Joodse meisje Anne Frank gehoord. Haar dagboek is wereldberoemd. Bekijk het onderstaande filmpje.

<https://schooltv.nl/video/high-speed-history-wie-was-anne-frank/#q=wie%20was%20anne%20frank> (1 minuut)

Florence Berthe

*geboren 4 Juni 1938
to 19 u. 45*

Hoe pak je het aan?

- Je bestudeert de informatie.
- Je maakt de opdrachten.
- Je gaat op locatie onderzoek doen. (keuze)
- Maak een mindmap.
- Je geeft met elkaar een presentatie voor je klas. (keuze)

1. Informatie

Florence Berthe van Gelder werd geboren op 4 juni 1938 om 19.45 uur. Haar moeder heette **Suzanna van Gelder** en was bij de geboorte van Florence 39 jaar. Haar vader was **Abraham van Gelder**. 39 jaar was best wel oud in die tijd om voor de eerste keer moeder te worden. Suzanna en Abraham waren dan ook dolgelukkig met hun dochtertje, hun eerste en enige kind.

Zij woonden aan het Mgr. Van den Boerpark in Oss op nummer 6. De vader van Florence had een goede baan als chemicus bij Organon. Het huis aan het Mgr. Van den Boerpark was vlakbij zijn werk. De moeder van Florence was huisvrouw. Zij maakte voor Florence een babyboek. Daarin hield ze de groei en ontwikkeling bij van Florence. Ze liet Florence zelf vertellen in het babyboek.

Juli 1938

"Ik lachte toen ik zes weken oud was voor de eerste keer. Vader gelooft het nog niet! En ik heb zoo mijn best gedaan."

Februari 1939

"Ik kruip al een beetje maar het gekke is dat ik altijd achteruit kruip en dus verder van mijn speelgoed afschuif in plaats van er naar toe. Tenslotte zit ik dan in een hoek!"

Voorjaar 1940

"'s Morgens om elf uur begon ik al 'papa' te roepen want dan mocht ik met mama mee naar de fabriek om papa te halen. Onderweg kwamen we allerlei bekenden tegen: soldaten, 'daat', de 'man' voor de kerk, de kippetjes en tegen alles zei ik: daag!, ook tegen iedere 'daat'."

Mei 1940

"Een maand voor ik twee jaar oud werd brak de oorlog uit. Er was veel drukte en er kwamen vlieg-machines over waarvoor ik erg bang was. We kwamen niets dan auto's met vreemde soldaten tegen die helemaal niet vriendelijk waren zoals we in Oss altijd gezien hadden."

Hoe het afliep met Florence en haar ouders

In augustus 1942 werd Abraham van Gelder ontslagen bij Organon, samen met andere Joodse werknemers. Salaris werd niet meer uitbetaald. Abraham ging werken als leraar op het Joods Lyceum in Den Bosch. Hierdoor konden hij en zijn gezin nog een tijdje uit Duitse handen blijven. Als leraar was hij "gesperrt". Dat wil zeggen dat hij voorlopig niet op transport werd gesteld.

Florence en haar ouders werden in april 1943 toch opgepakt. Vanuit Oss werden ze naar het **concentratiekamp** in Vught gebracht.

Begin juni ging Florence van Vught samen met haar moeder naar Westerbork. Haar vader moest in Vught achterblijven.

Van Westerbork werden Florence en haar moeder naar het vernietigingskamp **Sobibor** in Polen gebracht. Daar zijn ze op 16 juli 1943 vergast. Florence was 5 jaar oud, haar moeder 44 jaar.

Abraham van Gelder werd van Vught naar een kamp in Wüstegiersdorf (het huidige Gluszyca in Polen) gebracht. Daar moest hij werken in een steengroeve waar graniet uit de grond werd gehaald. Op 14 april 1945 is hij daar gestorven door honger en uitputting.

Hoe het babyboek bewaard is gebleven

De moeder van Florence had het babyboek bijgehouden tot aan het moment dat het hele gezin werd weggevoerd naar Kamp Vught. Zij nam het babyboek niet mee, maar gaf het in bewaring aan haar buurvrouw, mevrouw Van der Velden. Na de oorlog, toen duidelijk werd dat Florence en haar ouders de oorlog niet hadden overleefd, heeft mevrouw van der Velden geprobeerd om de familie van Florence te vinden. Dat is helaas niet gelukt. Daarop heeft de familie Van der Velden het babyboek aan het Stadsarchief Oss gegeven. Inmiddels is er wel familie van Florence gevonden in Engeland. In overleg met hen blijft het boek bij het Stadsarchief in Oss.

Vasthouden is niet
woordig, hoor!

Ik kan ook alleen zitten

Vader, kijk eens naar die
rare-kiek man!

Ik kan mijn voet al
vastpakken

Lesbrief Joden in Oss 5:

De diefstal van Joods bezit in Oss tijdens de Tweede Wereldoorlog.

De kapperszaak aan Spoorlaan 18 in 1949

Hoe Kaatje Mozes – van Dijk haar huis kwijtraakte en niet terugkreeg.

Hoe pak je het aan?

- Je bestudeert de informatie.
- Je maakt de opdrachten.
- Je gaat op locatie onderzoek doen. (keuze)
- Maak een mindmap.
- Je geeft met elkaar een presentatie voor je klas. (keuze)

1. Informatie

Stel je voor, je moet morgen weg uit je huis. Je weet niet waarheen. Je weet niet hoe-lang je weg-blijft. Je moet wat spullen in je rugzak stoppen. Je tandenborstel, wat kleren, een jas. Je mag twee dingen erbij doen die niet echt nodig zijn. Maar ze zijn wel belangrijk voor je. Je wilt ze niet achterlaten. Je wilt ze niet kwijt.

Welke twee dingen kies je?

In 1940 bezet Duitsland Nederland. Joodse Nederlanders werden gedwongen hun huizen te verlaten. Zij moesten zich melden om naar een concentratiekamp te gaan. Sommige Joden vonden een onderduikadres. Daar konden ze zich verstoppen. Hun huis en bijna al hun spullen moesten ze achterlaten. Alleen wat in hun koffer past konden ze meenemen.

Na de oorlog keerden de Joden die het overleefd hebben terug naar hun woonplaats. Ze kwamen erachter dat er andere mensen in hun huis wonen. Hun spullen die ze achter hadden gelaten zijn weg. Gestolen. Door de Duitse bezetters en door Nederlanders.

Dit is ook in Oss gebeurd. Het overkwam Kaatje Mozes en haar gezin.

Het verhaal van Kaatje Mozes

Kaatje Mozes woont graag in Oss. Ze woont op de Spoorlaan nummer 18. Samen met haar twee zonen Alex en Max. Het is een ruim huis met twee verdiepingen. Naast haar is de kapperszaak van Dieltjens. Hij woont er ook samen met zijn gezin. Kaatje huurt haar huis van de Joodse huisbaas Leman Parfumeur. Ze spreken af dat Kaatje zolang ze leeft in het huis mag wonen.

Kaatje duikt onder

Maar dan wordt het oorlog. Duitsland bezet Nederland. Net als in Duitsland worden in Nederland maatregelen tegen de Joden genomen. Ook in Oss mogen Joden op een aantal plaatsen niet meer komen. In het Jan Cunenpark staan borden met "Voor Joden verboden". Joodse kinderen mogen niet meer naar school. In een aantal winkels mogen Joden niets meer kopen. Alle Joden in Oss moeten zich melden bij de gemeente die al hun gegevens opschrijft.

Op 24 augustus 1942 krijgt Kaatje een brief waarin staat dat ze zich een dag later moet melden. Ze staat, samen met haar gezin, op een lijst van mensen die naar Polen moeten gaan. Naar de concentratiekampen. Kaatje neemt het besluit om onder te duiken samen met haar twee zonen.

Kapper Dieltjens koopt het huis van Kaatje

Kapper Dieltjens ziet dat Kaatje weg is. Hij wil het huis van Kaatje graag hebben. Dan kunnen hij en zijn gezin wat ruimer wonen. En de kapperszaak kan uitbreiden. Hij vraagt Leman Parfumeur of hij het huis mag kopen. Parfumeur vindt dat goed. Hij is immers ook Joods. Hij is bang dat hij ook op transport naar Polen moet, als hij nee zegt.

Dieltjens koopt het huis op 25 maart 1943. Hij betaalt een lage prijs. De meubels van Kaatje worden uit het huis gehaald en door de Duitse bezetters meegenomen. Kapper Dieltjens begint met een grote verbouwing. De kapperszaak wordt uitgebreid en er komt meer woonruimte voor zijn gezin. Bijna twee jaar lang woont en werkt Dieltjens in het huis van Kaat Mozes. Totdat in september 1944 het zuiden van Nederland bevrijd wordt.

Kaatje, Max en Alex keren terug naar Oss

Als Kaatje en haar zonen Max en Alex horen dat Oss bevrijd is willen ze snel terug naar huis. Twee jaar lang hebben ze zich verstopt voor de Duitse bezetter. Ze zijn blij dat ze weer hun normale leven terugkrijgen. Maar als ze in Oss uit de trein stappen en bij hun huis aankomen, weten ze niet wat ze zien.

Het huis aan de Spoorlaan 18 is hun huis niet meer. Aan de buitenkant ziet alles er nog hetzelfde uit. Maar van binnen is alles veranderd. Er staan kaptafels in de woonkamer en kinderbedjes in hun slaapkamers. En waar zijn mijn spullen gebleven vraagt Kaatje zich af. Wat nu?

Kaatje en de jongens zijn dakloos. Ze kunnen alleen terecht in de ambtswoning van de oude synagoge aan de Koornstraat. Het is een vochtig, slecht onderhouden huis met te weinig ruimte. Kaatje moet er wonen met haar twee volwassen zonen en een schoondochter die in verwachting is. Kaatjes kleindochter Sia wordt geboren in dit huis.

Kaatje laat het er niet bij zitten!

Kaatje wil haar huis aan de Spoorlaan 18 terug hebben. Ze gaat naar Den Haag. Naar de Raad voor Rechtsherstel. Deze is opgericht om ervoor te zorgen dat bezittingen die tijdens de oorlog van de Joden gestolen zijn, weer teruggegeven

Een familiefoto met Kaatje als stralend middelpunt
© Privécollectie

worden. Deze Raad voor Rechtsherstel beslist op 2 augustus 1946 dat Kaatje Mozes gelijk heeft. Dieltjens moet het huis binnen een maand teruggeven aan Kaatje.

Burgemeester Delen helpt kapper Dieltjens

Burgemeester Delen van Oss is het niet eens met deze beslissing. Hij is niet van plan Dieltjens en zijn gezin uit hun huis te zetten. Door de woningnood is er niet zomaar een ander huis voor het gezin Dieltjens.

Kapper Dieltjens heeft vijf personen in dienst. Die zouden zonder werk komen te zitten. Bovendien kan Oss niet zonder een goede herenkapper.

Dan maar het huis Spoorlaan 18 delen

De familie Mozes woont ruim tweeënhalf jaar in het slechte huis bij de synagoge. Dan gaat het niet langer. Kapper Dieltjens biedt aan dat ze een stuk van zijn huis mogen gebruiken. Kaatje Mozes besluit om dit te doen. Zij gaat met haar zoon Alex boven de kapsalon wonen. Max Mozes woont met zijn gezin achter de kapperszaak.

Fijn is het niet. Na alles wat er gebeurd is willen de twee families niets met elkaar te maken hebben.

Hoe gaat het verder?

Alex Mozes trouwt in 1949 en verhuist met zijn vrouw naar de Duivenstraat in Oss. In 1953 verhuizen ook Max en zijn gezin samen met Kaatje naar een nieuw huis aan de Kloosterstraat in de stad. Daar brengt Kaatje nog twee jaar door, voordat ze op 72-jarige leeftijd sterft. De kapsalon van Dieltjens blijft tot 1984 bestaan aan de Spoorlaan.

De Spoorlaan in 1939, met rechts op de voorgrond het populaire Hotel Luijk © Collectie Stadsarchief Oss

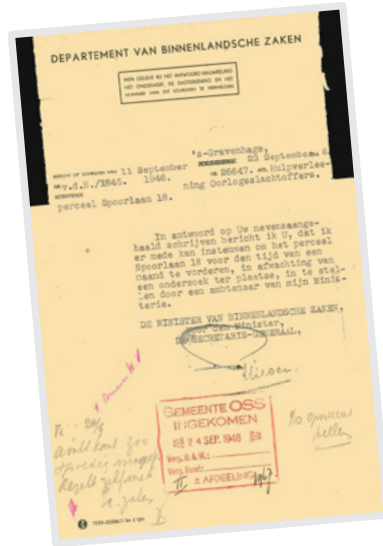
Tenslotte...

De familie Mozes was niet de enige familie die bij thuiskomst moest vechten voor haar huis. Zeker tien andere Joodse families kwamen er bij hun terugkeer in Oss achter dat er andere mensen in hun huis woonden. Het kostte ook hen veel moeite om hun huis terug te krijgen.

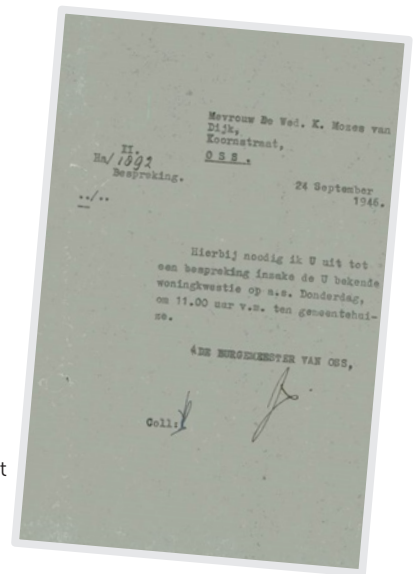
In Oss zijn 70 woningen door de Duitse bezetter in beslag genomen en voor een lage prijs verkocht aan niet-Joodse Ossenaren. Deze Ossenaren hebben enorm geprofiteerd ten koste van de Joden. Veel Joodse eigenaren overleefden de oorlog niet. De verkochte woningen bleven het eigendom van deze Ossenaren.

50 woningen waren voor de Duitse inval verhuurd aan Joodse inwoners. De eigenaars van deze woningen waren niet-Joods. De spullen van de Joden die in de huizen stonden werden door de bezetter in beslag genomen. Het gaat om meubels, kachels, fornuizen, serviezen enz. Deze spullen worden verkocht of naar Duitsland gebracht.

De gemeente Oss en de politie werkten tijdens de oorlogsjaren mee aan de beroving van de Joodse medeburgers.

De burgemeester mag van de minister van Binnenlandse Zaken de woning van Kaatje Mozes vorderen. © BHIC

Kaatje Mozes wordt weer eens ter bespreking uitgenodigd op het gemeentehuis in Oss. © BHIC

De kapperszaak aan Spoorlaan 18 in 1949

Lesbrief Joden in Oss 6:

De overlevenden

Oorlogsmonument aan de Nieuwe Hescheweg. Het beeld staat symbool voor de vele Joodse inwoners van Oss die in de Tweede Wereldoorlog zijn gedeporteerd door de bezetter.

In 1945 is de oorlog afgelopen, maar voor de Joden die terugkwamen niet voorbij.

Wat ga je doen?

Je gaat je verdiepen in de situatie van Osse Joden die de oorlog hebben overleefd. Hoe ging hun leven verder nadat ze de onderduik of de verschrikkingen van het concentratiekamp hadden overleefd?

Hoe pak je het aan?

Je bestudeert de informatie.

Je maakt de opdrachten.

Je gaat op locatie onderzoek doen. (keuze)

Maak een mindmap.

Je geeft met elkaar een presentatie voor je klas. (keuze)

1. Informatie

Voor de oorlog woonden er 140.000 joden in Nederland. Na de oorlog in 1945 zijn dat er nog maar 38.000. De meeste Joden zijn vermoord in de concentratiekampen.

In de eerste maanden na 5 mei 1945 kwamen de Joodse overlevenden uit de concentratiekampen terug in Nederland. Anderen konden hun onderduikadressen verlaten. Allemaal wilden zij terug naar hun oude woonplaats, naar hun huis. Wat troffen zij aan? Hoe voelden zij zich? Hoe ging hun leven verder?

De situatie in Oss

In Oss woonden, voordat de Jodenvervolging begint, 364 Joden. Van hen zijn er 269 uit Oss weggevoerd. Slechts 6 mensen hebben de concentratiekampen overleefd. 70 Joodse inwoners uit Oss hebben de oorlog in onderduik overleefd.

Twee mensen die de oorlog overleefden door onder te duiken vertellen hun verhaal. Het is de in Oss geboren **Chelly van Dijk** en **Miel Andriess** van wie de moeder geboren is in Oss. Wat hebben ze tijdens de oorlog meegemaakt? Hoe zijn ze na de oorlog verdergegaan?

1. Chelly van Dijk

Chelly was 7 jaar als de oorlog uitbreekt. Haar vader was Isidoor van Dijk. Hij had samen met zijn twee broers, Leonard en Alexander, een klermakerij en een winkel in Oss aan de Heuvel, op nummer 40. Leonard woonde met zijn gezin boven de winkel. Isidoor en Alexander woonden in de Dr.Hermanslaan op nummer 9 en 8.

Chelly vertelt: "Oom Leonard stond in de winkel met zo'n grote toonbank met schappen daarachter. Hij woonde met tante Ro en de kinderen ook in dat pand. Ik kan me nog herinneren dat de keuken beneden was. Mijn broer les en ik kwamen daar natuurlijk wel eens spelen. Mijn neefje Flipje was een paar jonger dan ik. Mijn neef Izak een paar jaar ouder. Ik weet nog goed dat hun moeder, mijn tante Ro vaak aan het bakken was. Onze moeders baken allemaal in die tijd. Wij mochten dan de kom uitlikken of je kreeg een bolletje deeg."

"Op een gegeven moment kregen wij een oproep om ons te melden voor het kamp. Maar mijn moeder was ziek. Een Joodse arts heeft toen gezorgd dat ze opgenomen werd in het ziekenhuis. Daardoor kregen wij uitstel om ons te melden. Mijn vader mocht met ons thuisblijven.

Een tijdje daarna kwam moeder uit het ziekenhuis en zij zei: "We gaan nu onderduiken". Toen zijn we ook meteen verdwenen. Mijn broer en ik kregen van onze ouders de opdracht op weg te gaan over een paadje langs het spoor. De mensen die ons op zouden halen kwamen met de fiets. We hebben toen onze ster die losjes met een draadje aan onze jas zat eraf gedaan en in onze zak gestopt. Op dat moment waren we geen Joodse kinderen meer.

Ik ben toen alleen naar de familie van Zummeren in Schaijk gegaan. Daar kreeg ik een andere naam: Miesje Dijkhof. Daar ben ik maar een week geweest want daar kwam iemand die ik kende en die mij ook kende. Toen moest ik weg, want je wist niet of je iemand vertrouwen kon. Zo heb

Chelly met haar broer les, foto genomen net voordat ze zijn ondergedoken.

ik op wel zeven verschillende onderduikadressen gezeten. Als laatste ben ik naar Vught gegaan, bij tante To. Haar man was zelf ook ondergedoken. Zij heeft nog een blauw/wit jurkje voor mij en mijn pop gemaakt. Daar kon ik blijven tot de bevrijding in september 1944.

Chelly van Dijk: "Ons gezin heeft de oorlog in onderduik overleefd. Maar oom Leonard en oom Alexander, mijn neefjes Izak en Flipje zijn vermoord in Auschwitz. Izak en Flipje waren 12 en 4 jaar oud. Alleen mijn tante Johanna en haar kinderen Jaap en Annie overleefden de oorlog door onder te duiken.

Na de oorlog

Chelly vertelt: "Na de onderduik keerden wij terug naar ons huis in de Dr. Hermanslaan. Dat was heel raar. Want de huizen waar de Joden woonden daar woonde niemand meer. Ja, daar woonden wel mensen maar niet die Joodse gezinnen die daar gewoond hadden. Die waren allemaal weg. Naar de kampen gevoerd en vermoord. Ik was het enige joodse meisje van 11 dat er nog was.

Van de onderduikperiode is niets meer bewaard. Dat vind ik heel jammer. Na de oorlog moest je doorgaan. Dat was het allerbelangrijkste. Je moest niet terugkijken en vooral niet opvallen. Dat heb ik nog steeds."

2. Miel Andriessse

Samuel Andriessse werd in de oorlog, op 28 juni 1942 geboren in Eindhoven. Zijn moeder, Clara Haagens, kwam uit Oss. Daar woonde ze met haar ouders in de Floraliastraat op nummer 3. Ze trouwde met Nathan Andriessse en verhuisde naar Eindhoven.

Miel Andriessse vertelt:

"Mijn ouders hebben mij als baby van dertien maanden weggebracht naar een onderduikadres. Tijdens de onderduik werd mijn Joodse naam Samuel voor de veiligheid veranderd in "Miel". Dat is altijd zo gebeven. Mijn ouders zijn later ook ondergedoken in Waalre. Ze zijn daar door iemand verraden. Als je een Jood verradde aan de Duitsers kreeg je 7,50 gulden per persoon. Ze werden naar kamp Vught gebracht in november 1943 en van daar naar Auschwitz gedeporteerd. Daar zijn ze op 31 januari 1944 vermoord. Mijn moeder was 27 jaar.

Ik ben op verschillende adressen geweest. Telkens als het te gevaarlijk werd moest ik weg. Uiteindelijk ben ik terecht gekomen bij de familie Verhees uit Helmond. Ik werd er liefdevol opgenomen door het gezin dat bestond uit vader die ik ome Carel noemde en moeder, "moesje" voor mij. Ze hadden drie dochters: Tonny, Riek en Elly. Met gevaar voor eigen leven hebben ze ervoor gezorgd dat ik de oorlog overleefd heb.

Na de oorlog bleek dat mijn ouders allebei vermoord zijn in Auschwitz. De familie Verhees hoopte dat ik bij hen kon blijven. Maar ook mijn oma, de moeder van mijn vader, had de oorlog overleefd. Zij wilde graag dat ik bij haar kwam wonen. Zij was mijn oma, ik was haar kleinkind.

Miel Andriessse toen en nu

Trouwfoto Clara Haagens en Nathan Andriess gemeentehuis Oss, op 25 augustus 1941

Miel met moeder Clara 10 augustus 1942

Maar ik wilde niet weg bij Ome Carel en moesje. Ik zag hen als mijn ouders. Mijn oma kende ik niet. Toch moest ik bij mijn oma gaan wonen. Ik was dan vier jaar oud.

Ik ben daarna nog vaak bij mijn onderduikers geweest. Iedere vakantie ging ik naar Helmond. Als de vakantie was afgelopen moest ik altijd huilen. De oorlog heeft een grote invloed gehad op mijn leven. Ik ben opgegroeid zonder ouders. Ouders die ik nooit gekend heb. En die mij ook niet hebben gekend. Vooral toen ik zelf kinderen kreeg beseft ik hoe vreselijk het moet zijn geweest om je baby af te staan.

Ik heb geluk gehad, ik heb twee lieve kinderen en schatten van kleinkinderen. Zij brengen heel veel vreugde in mijn leven. Toen ik hun leeftijd was had ik geen ouders en geen opa. Dankzij de familie Verhees kan ik genieten van mijn kleinkinderen en zij van een leuke opa."

Miel met zijn onderduikers: "moesje" en "ome Carel". De foto is na de oorlog gemaakt.

Hoe gaat het na de oorlog verder met de Joodse gemeenschap in Oss?

De Joden die de oorlog overleefden hadden geen geld en bezittingen meer. Er woonden vaak andere mensen in hun huizen. Huisraad was verdwenen. Ze moesten met niks opnieuw een leven opbouwen.

Voor de overlevenden was het vreselijk om te horen dat veel familieleden de oorlog niet hadden overleefd. Van de Joodse gemeenschap in Oss was niet veel meer over.

In 1951 woonden er nog maar 104 Joodse mensen in Oss. Er werd in 1959 een nieuwe synagoge gebouwd aan de Smalstraat. Maar in de jaren daarna werd de Joodse gemeenschap steeds kleiner. Uiteindelijk te klein om nog diensten te houden in de synagoge. De synagoge werd uiteindelijk gesloten.

In 1960 werd aan de Nieuwe Hescheweg een monument onthuld ter nagedachtenis van de Joodse slachtoffers van de naziterreur. Op deze plek wordt ieder jaar op 4 mei de dodenherdenking gehouden. Dan staan we bij dit monument stil bij alle slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog en de oorlogen daarna.

Aan de voorkant staat de tekst: "Opdat wij niet vergeten". Wat toen gebeurd is, kan weer gebeuren. Dat te voorkomen is een opdracht aan ons allemaal.

Colofon

Dit lesmateriaal is gemaakt door Kitty Schuur,
Kees Verhoeckx en Rop van de Burgt in opdracht van de
gemeente Oss.

In samenwerking met Stadsarchief Oss en de Werkgroep
Struikelstenen Oss.

Beeldmateriaal:
Stadsarchief Oss
Brabant Collectie KUB Tilburg

Vormgeving en print:
BHIC
Afdeling Vormgeving en publicatie gemeente Oss

Januari 2024

DIESES AUSWEISES,
IST BIS AUF WEITERES
ZITZENSATZ FREIGESTELLT.

DAM... 1942.

1230

ardappelen

44

ardappelen

44

GEMEEN A

56

GEMEEN AL

57

GEMEEN AL

58 263

GEMEEN ALGEMEEN

59

GEMEEN ALGEMEEN

60 265

GEMEEN ALGEMEEN

BOTER

45 A

45 B

BOTER

BOTER

RESERVE

A101

BOTER

46 A

46 B

BOTER

RESERVE

A102

BOTER

47 A

47 B

BOTER

RESERVE

A103

RESERVE

A104

GEMEENTE

OSS

DEPARTEMENT VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN

J

PERSOONSBEWIJS

PERSONS BEWIJS VAN OPNEMING IN HET BEVOLKINGSREGISTER

De tot het bezit van dit bewijs gerechtigde is verplicht het te allen tijde bij zich te dragen en desgevorderd te vertoonen aan iederen overheidsambtenaar.

40 A

40 B

VLEESCH

ELEN VOOR H

E 1944 (1 OC

RESERVE

A91

A92

A95

RESERVE

A96

A93

RESERVE

A94

A91

RESERVE

A92

BROOD

48 A(4)

BROOD

48 A(3)

BROOD

48 A(2)

BROOD

48 A(1)

BROOD

48 B

BROOD

BROOD

47 A(4)

BROOD

47 A(3)

BROOD

47 A(2)

BROOD

47 A(1)

BROOD

47 B

BROOD

BROOD

46 A(4)

BROOD

46 A(3)

BROOD

46 A(2)

BROOD

46 A(1)

BROOD

46 B

BROOD

TAPTEMELK

40

47

46